Nr 48.

# GAZETA WIEYSKA.

*Praca wszystko zwycięża.*

w Warszawie dnia 27. Listopada Roku 1818.

## ROZMAITOŚCI.

*Krótki rys historyczny Żydów z dołączeniem uwag o ich cywilizacyi, przez A. Smoczyńskiego.*

Nie pierwszy podobno iestem który piszę w tym przedmiocie; wyprzedzili mnie w téy mierze uczeni, którzy się nad stanem żydów i ich wycywilizowaniem gruntownie zastanawiali; zdaie się, że iuż wszystko wyczerpali, co tylko w téy osnowie powiedzieć można. Sądzę atoli, że nie każdy wszystko widzieć potrafi i że częste ścieranie się opinii, zdań, posłużyć może do wydobycia prawdy z naywiększego odmętu. Chcąc mieć dokładne wyobrażenie o obyczaiach iakiego narodu, potrzeba mu się przypatrzyć we wszystkich epokach, a potém szukać dopiéro środków czém bydź powinien. Jest moim zamiarem abym naród ten uważał tylko we względzie politycznym i historycznym. Jego księgi iako podstawę wiary chrześciańskiéy szanować powinniśmy i czcić w milczeniu cuda Twórcy w nich zawarte; żadnéy części Pisma S. mięszać nie można z dzieiopisami świeckiemi bez powikłania wszystkich wyobrażeń. Rząd teokratyczny kierowany przez bezpośrednie rozkazy Boga, pasmo cudów obalaiących porządek natury, ciąg wypadków nadzwyczaynych, sążli zdolne aby nad niemi rozumować i mieć wyobrażenie iasne o polityce ludzkiéy i życiu towarzyskiém.

Ażeby więc natrafić na ten prawdziwy pierwiastek mogący nam posłużyć do naprawy obyczaiów Żydów, przytoczyć potrzeba wypadki historyczne któreby nas przeświadczyły czém byli i czém są Żydzi, i że nagle wymierzyć potrzeba przeciw nim taki cios, któryby przekształcił ich obyczaie i zrobił z nich ludzi iacy w życiu towarzyskiém są potrzebni.

Przystąpmy teraz do ich dzieiów. Wiadomo że z familii przybyłéy do Egiptu składaiącéy 70. osób rozmnożył się naród w 215 latach, w którym rachowano 600000 zdatnych do boiu; w co policzywszy kobiéty i dzie-

ci, wynieść może przeszło 2000000. Nie masz przykładu takiego rozmnożenia ludności w takim czasie. Błąkaiąc się po pustyniach Arabii, utracił wiele ze swéy ludności, umiał iednak nagrodzić tę stratę bo niszcząc inne narody oszczędzał i zabierał kobiety, co dowodzi że rozmnożenie ludności nayważnieyszym iego było celem. Ten sam przypadek widzieć można w czasie pobicia Madianitów. Żydzi wytępiaiąc inne narody, późniéy sami sobie podobne klęski wyrządzali, wyrznięcie pokolenia Beniamin służyć nam może za dowód. W tym czasie Fenicyianie naród możny przerażony łupieztwem i okrucieństwem tych nowych przybyszów, często ich pokonywał, sąsiedzcy xiążęta łączyli się przeciw nim, a w przeciągu kilku wieków Żydzi siedm razy byli niewolnikami. Nareszcie obrali sobie króla. Za panowania Dawida rząd Żydów świetnieyszą przybrał postać. Salomon przez swe bogactwa, dał się więcéy poznać światu, lecz buduiąc kościół wspaniały niemiał ani materyałów, ani rzemieślników, tego dostarzył mu Hieram król Tyru. Po śmierci Salomona rozdwoiło się państwo, półdziesiąta pokolenia czciło bałwany, reszta pozostała wierna prawdziwemu Bogu. Jawnie się pokazuie czém byli Żydzi. Naród ten będąc przedmiotem pogardy i wstrętu swych sąsiadów, naród barbarzyński i zabobonny niepozostał wierny Bogu prawdziwemu, który go tylu obsypywał łaskami, a maiąc światło i prawo z nieba sobie nadane, niezasługuie przecie bydź umieszczonym w rzędzie narodów ucywilizowanych. Lecz póydźmy daléy. Żydzi byli zawsze niewolnikami Persów a nawet Alexandra. Monarcha ten zakładaiąc Alexandryą, chciał ią zrobić śrzodkiem handlu świata, żydzi kupami cisnęli się do miasta tego, aby się zatrudniać funkcyą szachrayską, w Babilonii i Alexandryi powinni się byli oświecić, wyćwiczyli się tylko w oszukaństwie i lichwie odwieczném swym rzemiośle. Pomiiam dzieie za Antyocha Epifana, Sideta a chcę się zbliżać do naszych czasów. Rzymianie w tém czasie zaczęli bydź strasznemi królom Syryiskim panom Żydów, ci umieli sobie uiąć Senat Rzymski przez pozorne ukorzenie i dary. Woyny Rzymian w Azyi Mnieyszéy pozwoliły odetchnąć temu nieszczęśliwemu ludowi, zaledwo iednak spostrzegł cień wolności, zaraz się zaczął niszczyć domowemi woynami gorszemi od wszelkiéy niewoli. W swych wewnętrznych rozruchach wziął Rzymian za sędziów. Pompeiusz przybył do Syryi, oszukany od Arystobula ubiegaiącego się o koronę w Jerozolimie, zemścił się nad nim, i iego stronnikami. Żydzi iako *rokoszanie* ściągnęli ieszcze na siebie broń Rzymską. Metellus Scypio kazał ukrzyżować syna Arystobula iako sprawcę buntu. Za Cezara zupełnie iuż zostali podbici. Herod wspierany przez Augusta chciał naprawić mury około kościoła, lecz brakowało mu pieniędzy i maystrów. Żydzi nie wsparli Heroda, bo choć kochaiąc świątynią, lubili bardziéy swe

gotowe pieniądze. Wespazyan i Tytus zadali ostatni cios temu ludowi przez zburzenie Jerozolimy. Żydów którzy uszli śmierci przedawano potém publicznie w téy cenie w iakiéy są zwierzęta których im ieść nie wolno. Po tém ostatniém rozproszeniu spodziewali się ieszcze wybawiciela. Za panowania Adryana którego przeklinaią w swych modlitwach, podniósł bunt Barkochebas pod imieniem nowego Moyżesza. Zebrawszy wielką liczbę tych nieszczęśliwych pod swe chorągwie, poległ z całem woyskiem, ta była ostatnia klęska iaką ponieśli Żydzi. Z tego opisu tak skróconego widać oczywiście że żydzi albo byli błąkaiący się, albo napastnikami, albo niewolnikami, albo rokoszanami; nie zapominaią iednak dotychczas o sobie i zapewniaią; że niebo i ziemia dla nich tylko są stworzone.

Nie mogę się zbliżyć do dzieiów tegoczesnych, bez zrobienia niektórych uwag nad dawnieyszym ich stanem moralnym. Nieśmiertelność duszy i nagroda w przyszłém życiu są to dwie główne przyczyny; które trzymaią namiętności ludzkie na wodzy; u żydów takiéy filozofii nie było, ich pierwszy prawodawca nigdzie o tém nie wspomina. Dopiero późniéy u faryzeuszów rozwinęła się nauka o nieśmiertelności duszy, czemu stale zaprzeczali Saduceuszowie, ten rozdwoiony sposób myślenia wcale ich nieróżnił; żydżi iak widać oczywiście przywiązani tylko byli do zewnętrznych obrzędów; ponieważ ten który iadł zwierzę nieczyste, został-by był ukamienowany, a który zaprzeczał nieśmiertelności duszy, mógł bydź arcykapłanem. Którego narodu moralność na takich się opiera zasadach, tam zapewne ludzie poczciwi i summienni bydź nie mogą, historya tegoczesna pokaże nam niżéy że żyd zawsze iest żydem. Naród ten ma wszystkich ludzi za bałwochwalców, uwodząc się tém mniemaniem; że był naypierwszy czcicielem prawdziwego Boga; abym go wywiódł z błędu i dowiódł iego ciemnoty, pokażę że nie on sam wzniósł się do poznania bytności Istoty Naywyższéy w nayodlegleyszéy starożytności. Egipcyanie uznawali pierwszy początek pod nazwiskiem *Knef* od którego wszystko zawisło. Starzy Persowie czcili dobry początek pod imieniem *Oromaz*, a zły początek nazwany *Ariman* uważali w tém znaczeniu iak u nas np. *diabeł*. *Gwebrowie* do tego czasu zachowali cześć iednego Boga. Starzy *Bramini* uznawali iedną istotę naywyższą. Grecy i Rzymianie pomimo licznych Bogów uznawali *Jowisza* ze pana nieba i ziemi *Jowisz Homera* za iedném brwi zmarszczeniem przeraża bogów i ludzi. A iakże naród ten; ciemny może tak bydź uprzedzony i nas ieszcze liczyć w poczet bałwochwalców? Jakże lud ten niemaiąc żadnego znaczenia, pogardzaiący innemi i nawzaiem pogardzany, mógł wiedzieć co się w innych kraiach dzieie? a niemaiąc żadnego światła, iak może sądzić przeszłe i teraźnieysze narody? wytknę tu ieszcze krótko ich stopień oświęcenia. Nie wielkie ży-

dzi musieli mieć znaczenie kiedy ich księgi przed wykładaniem pisma przez 70 tłómaczów żadnemu narodowi znane nie były; nieznali oni żadnych sztuk, ani rękodzieł. Salomon drogo musiał opłacać obcych rzemieślników. Żydzi nieznali ani *fizyki*, ani *geometryi* ani *astronomii*, niemieli szkół publicznych dla młodzieży, swém ięzykiem nawet nazwać nieumieli takiego instytutu. Będąc w niewoli niepostąpili iak tylko w lichwie. Wreszcie uważać ich nie można iak tylko za naród szacunku niegodny, łączący od naydawnieyszych czasów obrzydłą chciwość z pogardy godnemi zabobonami i niepokonaną nienawiścią do wszystkich narodów które ich cierpią i zbogacaią.

Nie dosyć uważać żydów w dawnych czasach, lecz przypatrzmy się im w epokach nas bliższych, a przekonamy się czyli żydzi korzystali co od narodów oświeconych, czyli zmienili swóy charakter i do iakiego obchodzenia z niemi Rządy Europeyskie znaglone zostały. Przez zaszły wyrok w r. 1492 ustąpić musiało 150 tysięcy familii z Hiszpanii, temu wypadkowi winniśmy wynalazek wexlów, naród ten w zysku przemyślny tem sposobem umiał ocalić maiątki swoie. *Jan* Król Angielski potrzebuiąc pieniędzy kazał uwięzić kilku żydów, ieden któremu wyrwano 7. zębów nie czekaiąc osmegó dał tysiąc marków srebra. Henryk III przedawał żydów bratu swemu Richardowi. We Francyi więziono ich za to; że truli studnie i ofiarowali dzieci Chrześcian, wypędzono ich z kraju, pozwolono im późniéy powrócić, chciano się przekonać czyli nowo nawróceni żydzi zmienili swóy charakter; pokazało się że się chrzcili dla własnego interessu i większego wpływu. Ich maiątki były poczęści nabyte z lichwy i oszukaństwa, Religia Chrześciańska nakazuie zwrót źle nabytéy własności, tego żaden nie zrobił, więc to przekonywało Francyą iak daleko iest posunięte zepsuie w żydach; i że się takich ludzi z kraju pozbyć potrzeba, co też było wykonane w r. 1318. r. 1745 wyszedł ukaz N. Imperatorowéy Wszech Rossyi wypędzenia wszystkich żydów z kraiu, ponieważ wysyłali pieniądze cudzoziemców w służbie Rossyiskiéy zostaiących, również osób na Syberyą skazanych za granicę. Jakaż może bydź przyczyna takiego obchodzenia się z żydami? dla czegoż przepędzano ich z kraiu do kraiu? dla czego ich niecierpiano? wszakże są ludźmi? ta pewnie iest przyczyna: że ich charakter zepsuty, ich bez sumienność i chytrość, ich samoistwo, nie mogły się podobać nikomu, ich nieprzywiązanie do żadnego kraiu z powodu nadziei nowéy oyczyzny i przybycia messyasza odstręczało każdy naród od nich; nie mógli bydź dobrymi obywatelami; bo ich myśl zwrócona iest tylko do własnego Rządu którego wyglądaią, a maiąc się za nieszczęśliwych, i wygnańców nie mogą się przywiązać do innych narodów, które uważaią za swych uciemiężycieli. Małyby to zaiste był dowód charakteru zepsutego żydów, gdybym miał pominąć iak

się żydzi wywięzywali za dobrodzieystwa przez Polaków im świadczone. Kiedy ich wszędzie prześladowano, nie cierpiano, kiedy w całéy Europie nie mieli zakątka, gdzieby się przed prześladowaniem schronić mogli, Polacy ich przyięli; zobaczmy więc czyli wdzięczność ma mieysce w sercu żydów. Bandkie w historyi Polskiéy tak pisze o żydach: „utracił był też na ostatku Król (to iest Jan III) i miłość u narodu, a to naybardziéy przeto; iż żydom puszczał w arędę, dobra swoię i ekonomie Królewskie, którzy przepłaciwszy Królowi dochody, zdzierali lud, i do przedayności urzędów a czasem i sprawiedliwości przyczynili się ohydnie. Na seymie r. 1692 powstała wielka nienawiść na żydów z przyczyny głównego dzierżawcy ceł i innych dochodów Królewskich imieniem *Becał* czyli *Becalel*, którego obwiniano też o bluźnierstwo, ale że dłużen był Królowi, dano mu się odprzysiądz i świadectwo Podskarbiego koronnego dopomogło mu do usprawiedliwienia się z zarzutów o zdzierstwo łupież. Drugi ulubieniec z plemienia żydowskiego Jonasz lekarz nadworny królewski przyczynił się do śmierci Króla Jana III. zadawszy mu nadto merkuryuszu. W boleściach wyrzekł nawet Król: *czy nie pomści mnie kto za moie boleści?*" czytaymy daléy co nam pisze wspomniony dziejopis o żydach za panowania Augusta III. „Gdy bowiem Fryderyk II. przykładem Filipa I. de Valois Króla Francuzkiego, Ferdynanda II. Cesarza Niemieckiego Austryackiego, Karóla XII Króla Szwedzkiego i innych przymuszonym był dla ratunku swego tak upodlić monetę; że i dziesiątéy części nie miała wartości a téy monety nawięcéy to pod stęplem Bernburgskim, to pod stęplem Saskim lub innym bitéy dostało się Polszcze za wszelkie woiuiącym dostarstarczane żywności i dostatki, a żydostwo Polskie łakome na zyski wywiozłszy ieszcze po większéy części stare tymfy i inną złotę i srebrną monetę Polską i Saską do mennic Pruskich w Wrocławiu i Berlinie, naprzywoziło do Polski monetę upodloną myncarza Pruskiego żyda *Efraima*, które to pieniądze w Polszcze bąkami zwano." Przestańmy na tych dowodach historycznych, krótki ten rys wystawia nam w całym blasku obraz żydów i że ich charakter w żadnem czasie się niezmienił. Uważaią oni obce narody za bałwochwalców, odłączali się, od nich. Ta pogarda dla innych ludzi wpaia się u żydów od naypierwszéy młodości; ta systematyczna wyłączność wstrzymała u nich wszelki postęp cywilizacyi iaki dotychczas u nich widziemy. Żyiąc w obcych kraiach pod innemi Rządami, żyią iakby w własnéy oyczyznie i swóy oddzielny maią Rząd. Władza naczelników familii iaka u dawnych narodów zwyczayna, w Chinach dotąd się utrzymuiąca pozostała i między niemi, ma ona wielki wpływ na obyczaie dzieci, a tego nikt zaprzeczyć nie może, że to przyczynia się do rozmnożenia ludności iakiéy się dziwiemy w Chinach lub u Żydów, z tąd wnieść można że na-

ród ten zbliżyć iak nayprędzéy potrzeba do naszego, ieżeli chcemy, abyśmy w systemacie polityczném iedno składali ciało, od czego zawisł wzrost i potęga każdego kraiu, ieżeli się nie chcemy obawiać ich przewagi, a następnie, ieżeli nie chcemy paść ofiarą ich skrytéy polityki; że oni, ieśli nie są oddzielnym narodem przynaymniéy naysilnieyszych nie opuszczaią szrodków aby się nim kiedyś stać mogli. Dobrze ten skutek przewiduie Staszic, a przecież są niektóre tak ograniczone umysły; że tego poiąć nie mogą, dobrze mowią przegląda co u nas tamowało wzrost rolnictwa i przemysłu. Już wyżéy wskazałem przyczynę pogardy i nienawiści żydów do innych narodów. Gardząc niemi, gardzić razem musieli ich przemysłem, światłem i obyczaiami a nie cierpiąc i niepokonaną od nich maiąc odrazę, paść nie mogli na tę myśl, aby się stali drugim użytecznemi, owszem iako nieprzyiaciele rodu ludzkiego, iako uprzedzeni; że Bóg tylko dla nich wszystko stworzył, uważać musieli innych ludzi za narzędzia swéy głupiéy dumy i nienasyconéy chciwości, z tąd wnieść można że się nie chwytali prac ciężkich, lecz wybrali dla siebie handel iako nayłatwieyszy sposób nasycenia swéy nieograniczonéy chciwości, czemu naybardziéy sprzyia ich bez sumienność, albowiem oszukać bałwochwalcę Goes (iak nas wszystkich nazywaią) nie iest u żyda występkiem. Kiedy rozbieram czyny żydów historycznie, kiedy ich uważam w każdym czasie iednakowemi nie mogłem spostrzedz innéy przyczyny ich zepsucia iak tylko fanatyzm, który w nich zniweczywszy muszą stać się lepszymi. Fanatyzm oddzielił ich od innych narodów, a następnie od wynalazków, sztuk i nauk. To za tym iest powodem że pogardzaią drugiemi do tego stopnia; iż wyiść z każdem nieuczciwie nie iest u nich zbrodnią. Fanatyzm nie pozwolił im widzieć prawdy, nie dał im się zbliżyć do ludzkości i innych cnot towarzyskich. Fanatyzm, ta wielka przyczyna tylu nieszczęść i klęsk narodów maszli bydź cierpianym w wieku oświeconym? Fanatyzm rozumu i prawdy znieść nie może, niknie przed niemi iak ciemność nocna przed słońcem wschodzącym. Zniszczywszy fanatyzm iuż iest nayłatwieysza sposobność do ukształcenia serca i rozumu człowieka. Trafiwszy więc na tę główną przyczynę podaię trzy sposoby służyć mogące do ucywilizowania Żydów.

1. Oświecić ich potrzeba.

2. Przeciąć wszystkie sposoby którėmi nam szkodzą.

3. Wskazać im zrzódła utrzymania.

*Co do 1go.*

Że oświecenie przyczynia się do szczęścia ludzi, że pociesza w nieszczęściu, że zbliża ludzi do siebie, że przekonywa o tém iż w pożyciu towarzyskiem szkodząc drugim szkodzi się samemu sobie i że prowadzi do zamiłowania kraiu i Rządu, któ-

ry zabezpiecza osobę i własność każdego, któż o tém wątpić potrafi? Chybabym tylko, powtórzył sposoby przez X. Staszica podane iak żydów oświecić potrzeba, nie można poprawiać prawideł iakie mąż ten światły przepisał w téy mierze. Ja bym ieszcze tylko dodał że cywilizuiąc żydów, znaglić ich wypada do noszenia ubioru kraiowego. Dla czegoż przez stróy dziki maią się różnić od nas. Wreszcie chodząc w suknie iak my przyczynią się, do wzrostu fabryk kraiowych, albowiem przez to powiększy się potrzeba wyrabiania większéy ilości sukna. Nayważnieyszéy uwagi pominąć nie mogę o rabinach. Według mnie chcąc oświecić żydów, potrzeba się w przód starać, aby rabini którzy innych nauczaią i naywiększy maią wpływ na umysły tego narodu, sami rozum i naukę posiadali. Prawda; że żydzi podług Planu Staszica uczęszczać maią do szkół publicznych, a czy też rodzice i rabini nie potrafią nadwerężyć i osłabić téy moralności, iaka tam w młodych sercach ma bydź zaszczepiana? Rząd nie tak prędko by trafił do swego zamiaru, gdyby duchowni do tegoż nie dążyli celu. Odpowiedziałby mi kto; że żydom nauka religiyna dawana będzie w szkołach narodowych, dobrze: alboż nie będą uczęszczać do swoich swiątyń? Alboż rabini pomimo naysurowszych zastrzeżeń Rządu nie będą się starali psuć tego dobra, iakie z prawdziwéy oświaty wypłynąć może? Ztąd się rzecz wyiaśnia, że rabinów oświecić potrzeba i pod naysurowszą karą zakazać aby nic przeciwnego moralności nie nauczali. Łatwy wniosek że rabini podlegać powinni examinom, powinni słuchać nauk szczególniéy historyi filozofii w akademii kraiowéy, a za uzyskanem świadectwem zdatności obiąć posadę swoią. Ten proiekt cięžko wykonać ze staremi rabinami, łatwiéy z młodzieżą w szkołach narodowych kształcić się maiącą z oznaczeniem czasu od iakiego tacy nowi rabini wspólnie z Rządém przyczyniać się maią do oświaty i cywilizacyi swoiego rodu. Żydzi uczą się w akademiiach nauki lekarskiéy, dla czegoż nie maią słuchać innych nauk któreby naprawiły ich sposób myślenia? Rząd ma prawo znaglić ich do dobrego, bo kray potrzebuie ludzi uczciwych i pożytecznych.

*Co do 2go i 3go.*

Nie podpada wątpliwości że żydom ogólnie szynki trunków odebrać potrzeba i wszystkich ściągnąć do miast, są to prawdy które od dawna stwierdza głos powszechny całego kraiu; oprócz tego rada Staszica iest aby żydzi w osobnych zupełnie mieszkali obwodach, a przez to przestaną bydź szkodliwemi, zgadzam się na to, lecz twierdzę że nie będą, dosyć użytecznemi. Jeżeli ich zamkniemy w obwodach obok miast naszych, i tam nie zakreślemy granic ich handlowi, tym sposobem zrobiemy ich tylko mniéy szdodliwemi lecz nie zupełnie. Naród ten posiada niewyczerpane sposoby w przeciąganiu handlu do siebie i onego nie porzuci, owszem starać się potrzeba, że-

by wychodzili koniecznie ztamtąd i stali się krajowi prawdziwie użytecznemi, ieżeli osobnego i oddzielnego zupełnie nie maią składać narodu, a zatém podług następuiących prawideł postąpićby z niemi można.

*Nayprzód.* Żydom naybogatszym tylko w ich obwodach wolno bydź powinno prowadzić handel.

*Powtóre.* Synom ich lub innych bogatych żydów pod żadnym pozorem nie powinno bydź wolno zakładać handlu, iak tylko po ukończonych wszystkich klassach szkół Woiewódzkich, a to na mocy otrzymanego zaświadczenia, że oprócz pilności, dawali ciągle dowody moralności: takim nawet powinno bydź wolno mieszkać i handlować między Chrześcianami!

*Potrzecie.* W żaden sposób nie powinni bydź wyięci od kantonu; to ich, przyzwyczai dobrze żyć z ludźmi przywiąże do ziemi którey bronią i wiele przyczynić się może do zmiany ich obyczaiów.

*Poczwarte.* Żydom uboższym nie powinno bydź wolno w własnych nawet obwodach prowadzić handlu, włóczyć się po kraju z towarami, ani trudnić się przekupstwem lub faktorstwem. Tu właśnie sam sobie zrobiony zarzut, zbiiać muszę: Z czegóż więc ci żydzi utrzymywać się będą? Na to odpowiadam że ten tylko iedyny i naykrótszy iest sposób do uprzątnienia ich szkodliwego na naszych mieszkańców wpływu, bo nie mogąc oszukiwać i szachrować, będą musieli się starać o utrzymanie siebie i familij z pracy rąk swoich. Przeto tym którzy się chwycą rolnictwa można puszczać po kilka lub kilkanaście morgów gruntu na czynsz lub erbpacht (wieczną dzierżawę) stosownie do zamożności każdego. Którzy póydą do rzemiosł i rękodzieł, tym potrzeba udzielać te same dobrodzieystwa, iakich Rząd nie szczędzi dla cudzoziemców fabrykantów do kraiu naszego przybywaiących, żydów albowiem w tym względzie uważać będzie potrzeba za nową zdobycz dla kraiu, za ludzi użytecznych, a szczególnie wspierać i zachęcać ich wypada do rękodzieł i fabryk sukiennych; płóciennych i innych płody krajowe przerabiaiących. Zachęcenie mówię użyte ze strony Rządu względem żydów, musiałoby przynieść naypomyślnieysze skutki.

Móy plan do ucywilizowania żydów iest krótki, bom tylko podał niektóre myśli, iakich gdzie indziey nie spostrzegałem; więcey się zatrudniłem dowodami historyi, aby przekonać uprzedzonych, że żydzi czém byli od wieków tém są i teraz, chciałem mówię wykazać ich charakter zawsze iednostayny. Gruntownie tę rzecz wywiódł Staszic znalazł iednak przeciwników.

(*Dalszy ciąg w następuiącym Nrze.*)